

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ ТА ЗАГРОЗ

Глобальні та регіональні ризики для України: світові тенденції, геополітичні виклики, трансформація міжнародних ринків і зміни глобального конкурентного середовища.

ДОСЛІДЖЕННЯ | ДОДАТОК ДО ІЕБ-2026 | www.ilibertyinstitute.org

3МІСТ

Місце України в сучасних глобальних економічних процесах 3

Україна у зовнішній торгівлі та прямих іноземних інвестиціях Євросоюзу у 2000-2025 роках 3

Порівняння динаміки світової економіки з економічним розвитком різних регіонів та України 4

Зміна багатства світової економіки: міжрегіональний підхід, 1991 – 2025 рр. 6

Середньорічні темпи економічного зростання за регіонами та окремими країнами світу, 1991 - 2025 рр. 7

Безпека та ризики сучасної глобальної економіки 7

Топ-10 глобальних короткострокових ризиків від ВЕФ (2022-2026 рр.) 8

Карта ризиків окремих країн світу, 2026 рік 12

Карта ризиків країн Великої сімки (G7), 2021-2025 рр. 13

Взаємозв'язок ринку праці та економічної безпеки 13

Додатки 15

Про Міжнародний Інститут Свободи (ILI) 18

Дослідження «Україна в контексті глобальних ризиків та загроз» є додатковим матеріалом до Індексу економічної безпеки 2026

Над дослідженням працювали:

Автор дослідження: Ярослав Романчук

Випусковий редактор: Наталія Слюсар
Науковий редактор: Тетяна Стройко
Дизайн: Яна Шевченко

МІСЦЕ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Систему національної безпеки України загалом та економічної безпеки зокрема слід розглядати в контексті глобальних і регіональних тенденцій, карти ризиків і загроз, стану основних ринків та конкурентів нашої країни. Україна формує лише 0,18% світового ВВП (2025 р.), 0,16% світового експорту товарів і накопичила лише 0,11% обсягу прямих іноземних інвестицій. Обсяг накопиченого домогосподарствами багатства становить менш як 0,1% світового показника. Навіть у світовому експорті сільськогосподарської сировини, включно з продовольством, у 2021-23 роках частка України становила лише 1,1%[1]. При цьому частка сировинного експорту України в загальному обсязі експорту наближається до 65%.

[1]The State of Commodity Dependence 2025. Technical and statistical report. UNCTAD. July 2025 https://unctad.org/system/files/official-document/ditccom2025d3_en.pdf

Це означає, що наша країна, аби забезпечити високі темпи економічного зростання, адаптацію структури капіталу до попиту сучасного ринку, залучення сучасних технологій та талантів, а також інтеграцію в прибуткові ланки глобальних ланцюгів створення вартості, зобов'язана адаптувати найкращі світові практики та рішення у сфері інституційної, монетарної, фіскальної, торговельної та регуляторної політики.

На Україну припадає менш як 0,7% експорту Євросоюзу та 0,3% товарного імпорту, що робить економічні аргументи для переконання громадян Євросоюзу підтримати збільшення фінансової та військової допомоги Україні вельми слабкими. Очевидно, що через свою інституційну, фіскальну, монетарну та зовнішньоторговельну політику в період 1991–2022 рр. (до повномасштабного вторгнення) Україна провалила формування soft power у Європейському Союзі.

УКРАЇНА У ЗОВНІШНІЙ ТОРГІВЛІ ТА ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЯХ ЄС У 2000-2025 РОКАХ.

ПОКАЗНИКИ	2000	2010	2025
ВВП Євросоюзу, млрд $	7284,0	14652,67	21231,57
ВВП України, млрд $	32,38	136,42	214,23
Частка України у ВВП Євросоюзу, %	**0,44%**	**0,93%**	**1,0%**
Експорт товарів ЄС, млрд $ (всього)	2171,93	4767,97	7663,97
Імпорт товарів ЄС, млрд $ (всього)	2170,8	4732,17	7406,85
Експорт товарів ЄС до третіх країн, млрд доларів	857,68	1901,0	2985,21
Імпорт товарів до ЄС з третіх країн, млрд $	912,95	1948,78	2835,45
Експорт товарів України, млрд $	14,57	51,48	40,37
Імпорт товарів в Україну, млрд $	13,96	60,91	83,57
Експорт товарів України до ЄС, млрд $	4,4	14,7	24,5
Імпорт товарів України з ЄС, млрд $	5,0	22,9	52,4
Частка України в експорті товарів ЄС, %	**0,23%**	**0,48%**	**0,68%**
Частка України в імпорті товарів ЄС, %	**0,2%**	**0,31%**	**0,33%**
Євросоюз: обсяг накопичених прямих іноземних інвестицій, що входять, млрд. $ inward FDI stock	1882,8	7212,6	13016,6
Євросоюз: обсяг накопичених вихідних прямих іноземних інвестицій, млрд. $ outward FDI stock	1967,1	8287,7	15630,6
Україна: обсяг накопичених прямих іноземних інвестицій, що входять, млрд $ inward FDI stock	3,88	52,87	59,69
Україна: обсяг накопичених вихідних прямих іноземних інвестицій, млрд. $ outward FDI stock	0,02	6,55	-1,18
Частка України у вихідних прямих іноземних інвестиціях Євросоюзу, %	**0,2%**	**0,64%**	**0,38%**
Частка України у вхідних накопичених прямих іноземних інвестиціях Євросоюзу, %	**0,001%**	**0,09%**	**0%**

Джерело: бази даних СОТ та МВФ (квітень 2025), доповідь UNCTAD World Investment Report 2026

У 1991 р. ВВП світу становив $24 357,7 млрд, у 2000 р. — $34 338,4 млрд, у 2025 р. — $118 485,3 млрд. З 1991 по 2025 рр. ВВП світу зріс у 4,9 раза, за період 2000–2025 рр. — у 3,5 раза.

Економічна динаміка розвинених країн. У 1991 р. ВВП розвинених країн становив $19753,5 млрд (81,1% світової економіки), у 2000 р. — $27049,4 млрд (78,8% світової економіки), а у 2025 р. — $69605,3 млрд (58,7% ВВП світу).

Тобто з 1991 по 2025 р. частка економік розвинених країн у світі знизилася на 22,4%. З 1991 по 2025 р. розвинені країни збільшили свій ВВП у 3,5 раза, за період 2000–2025 рр. — у 2,6 раза.

Економічна динаміка країн, що розвиваються. У 1991 р. ВВП цих країн становив $4604,3 млрд (18,9% світової економіки), у 2000 р. — $7288,9 млрд (21,2% світової економіки), у 2025 р. — 48 880,1 млрд дол. (41,3% ВВП світу). У період 1991–2025 рр. ВВП країн, що розвиваються, збільшився в 10,6 раза, а в період 2000–2025 рр. — у 6,7 раза.

ПОРІВНЯННЯ ДИНАМІКИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ З ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РІЗНИХ РЕГІОНІВ ТА УКРАЇНИ

Економічна динаміка розвинених країн

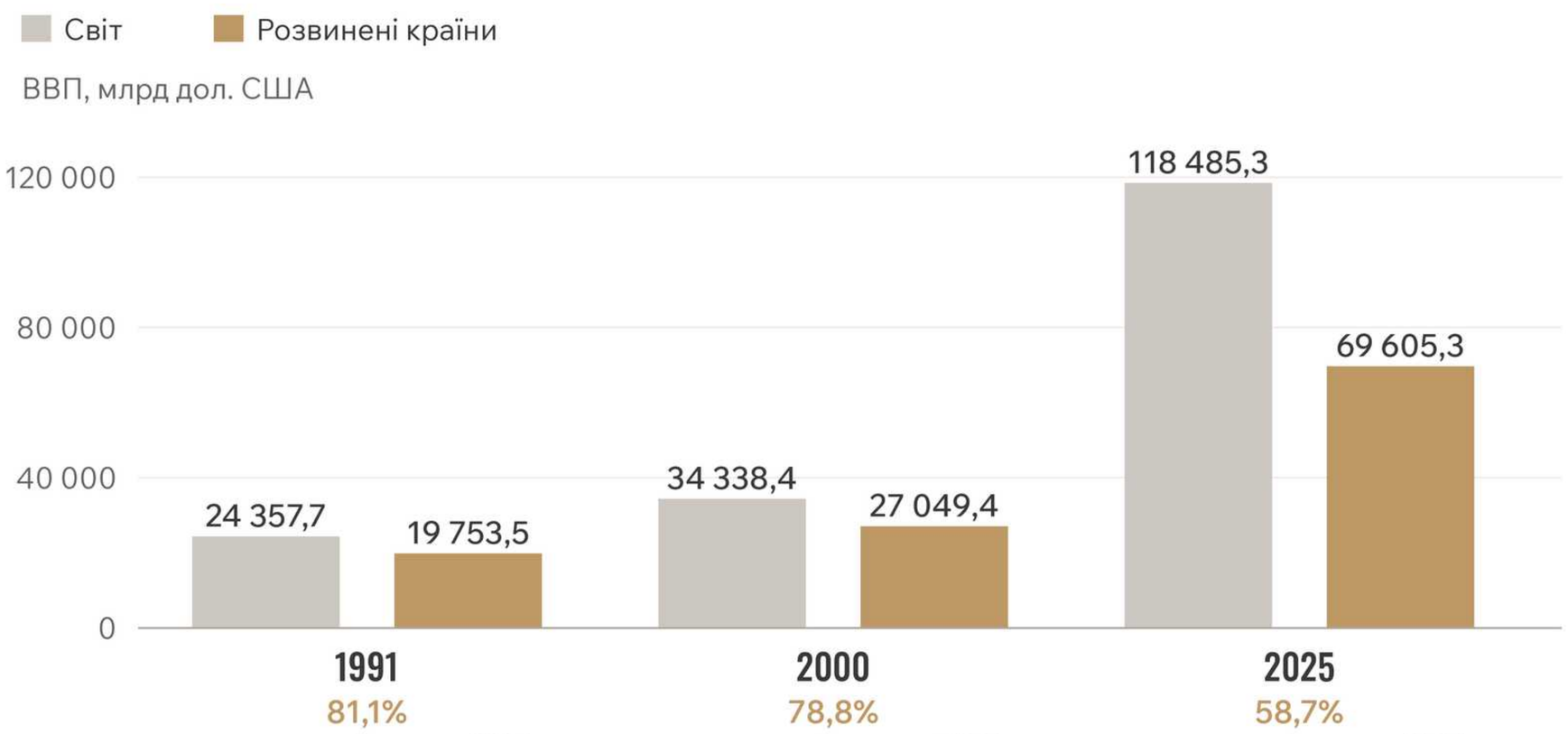

1991–2025:	×3,5	зростання ВВП (світ: ×4,9)
2000–2025:	×2,6	зростання ВВП (світ: ×3,5)

-22,4%
зміна частки, 1991–2025

Економічна динаміка країн, що розвиваються

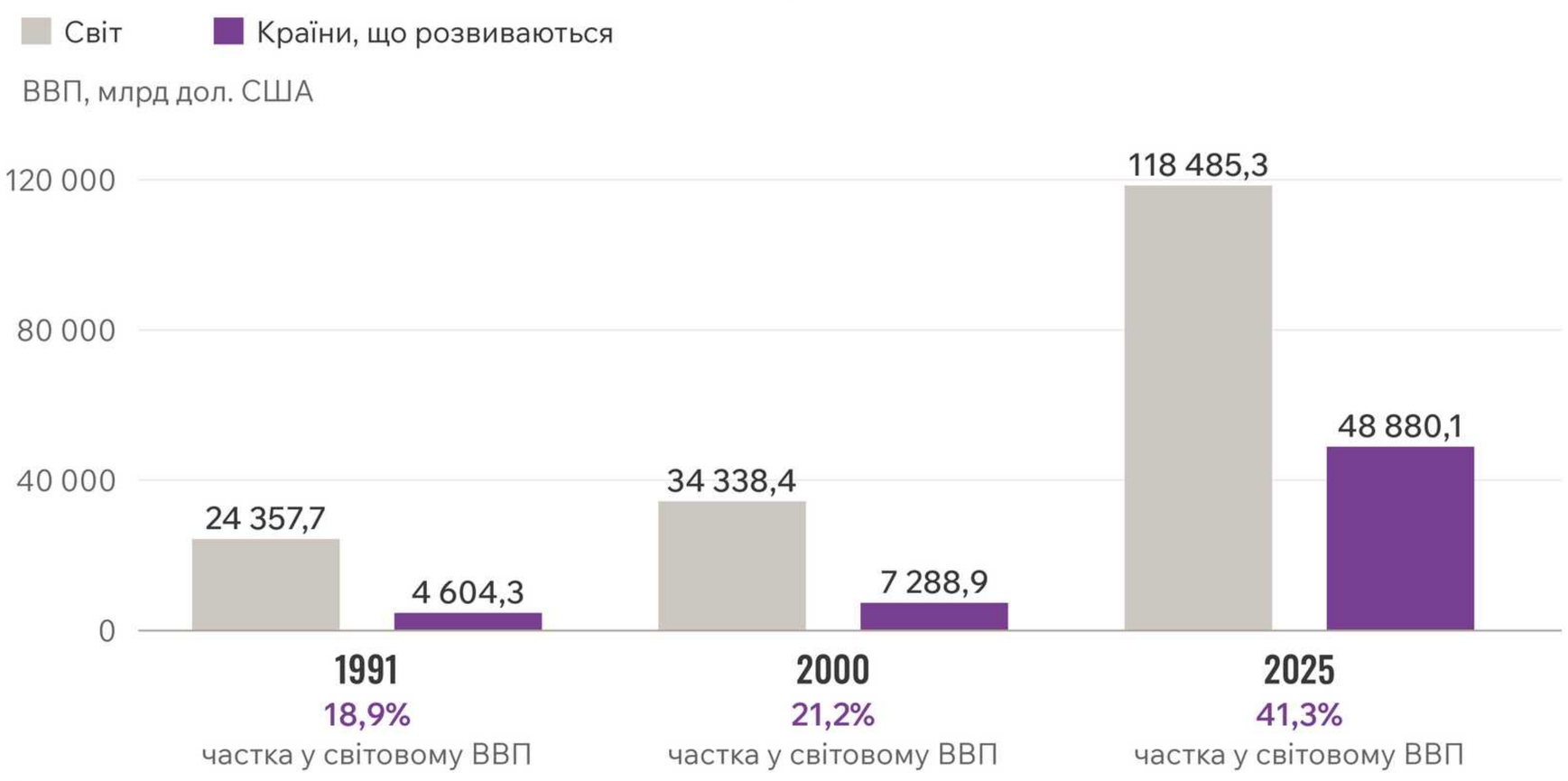

1991–2025:	×10,6	зростання ВВП (світ: ×4,9)
2000–2025:	×6,7	зростання ВВП (світ: ×3,5)

+22,4%
зміна частки, 1991–2025

> З 1991 по 2025 р. розвинені країни збільшили свій ВВП у 3,5 раза, за період 2000–2025 рр. — у 2,6 раза. У період 1991–2025 рр. ВВП країн, що розвиваються, збільшився в 10,6 раза, а в період 2000–2025 рр. — у 6,7 раза. Це свідчить про те, що останні 35 років — це період, коли розвинені країни втрачали свою вагу та значення у світовій економіці на користь країн, що розвиваються.

Немає сумнівів, що останні 35 років світової економічної історії — це епоха конвергенції (age of convergence), швидкого зростання країн, що розвиваються, успішного скорочення розриву в доходах, рівні життя та людському потенціалі. Розмивання концентрації капіталу та багатства, поява нових джерел швидкого економічного зростання, безпрецедентне в історичній перспективі зниження рівня бідності — ось що сталося після розпаду радянської тоталітарної системи.

Протягом останніх 35 років багато країн, що розвиваються, стрімко подолали бідність, увійшли до групи країн із середнім рівнем доходу, диверсифікували свої економіки, створили мільйони робочих місць, розвинули інфраструктуру та активно інтегрувалися в глобальні й регіональні ланцюги створення вартості (global value chains). Ті, кому це вдалося найкраще, мали наступні загальні характеристики.

1. **Високий рівень економічної свободи**, часто не для всієї країни, не як універсальна національна норма для всієї юрисдикції, а для регіонів або секторів. Вільні, спеціальні економічні зони, окремі сектори чи регіони — це втілення концепції patchwork economic freedom («клаптикова», часткова економічна свобода). Важливо те, що внутрішні та зовнішні інвестори, підприємці повірили уряду в тому, що він поважатиме й дотримуватиметься запропонованих ним правил роботи.
2. **Захист прав приватної власності**, часто не в усій країні, не як обов'язкова конституційна норма, а знову ж таки в обраних, окремих секторах, регіонах або особливих територіях. Це режим «patchwork private property protection». Він спрацював лише тому, що бізнесмени, інвестори, кредитори повірили Уряду, який запропонував такі умови й протягом щонайменше 20 років їх дотримувався.
3. **Незначне податкове навантаження, та легке маловитратне адміністрування податків**, відсутність дискреційних повноважень податкових та контрольних органів, які могли б використовувати свою владу для гальмування комерційної діяльності. Знову ж таки, якщо такий режим діє не в усій юрисдикції країни, то в окремих її частинах, секторах економіки — це «patchwork tax legislation».
4. **Повна свобода підприємництва, виробничої діяльності**, міжнародної торгівлі та переміщення капіталу в режимі мінімального регулювання, коли ризиками керують самі виробники, учасники обмінних операцій, а не держава. У багатьох випадках свобода переміщення коштів за поточними та фінансовими рахунками платіжного балансу надавалася фаворитам держави на окремих територіях, в особливих секторах або навіть в індивідуальному порядку. Це якраз режим «patchwork free capital flow».
5. **Невеликий розмір неринкового сектора**, тобто державних витрат, у тому числі споживання та інвестування. Країни, які протягом останніх 35 років найшвидшими темпами виходили із зони бідності та відсталості, мали сукупні державні видатки не більше 18–20% ВВП, а податкове навантаження — не більше 18% ВВП. В особливих економічних зонах, на територіях, точніше кажучи, у «резерваціях капіталізму», податкове та регуляторне навантаження було набагато меншим. Розмір держави, її функціонал були близькими до режиму оригінального капіталізму, вільного ринку США, Західної Європи кінця XIX — початку XX століття.
6. **Адаптація національними виробниками норм, стандартів учасників глобальних ланцюгів створення вартості**, ТНК, зовнішніх ринків. Йдеться про товари, послуги, зокрема у сфері екології, безпеки, а також споживчих ринків. Нав'язування виробникам у бідних країнах своїх стандартів якості, відповідності тощо гальмує зростання та розвиток.

Унікальною рисою економічної політики країн світу, що швидко зростають та успішно розвиваються, стало надання навіть авторитарними урядами франшизи «капіталізм» або «вільний ринок» для окремих зон, територій, регіонів, секторів чи галузей. Цим шляхом йшли Китай, Туреччина, В'єтнам, Мексика, Малайзія, Індонезія та інші.

Вони створювали СЕЗ, особливі юрисдикції не в десятках, а в тисячах одиниць. Формально, якщо розглядати за основною, стандартною частиною юрисдикції, багато країн залишалися авторитарними, репресивними режимами. При цьому вони забезпечили економічне зростання та розвиток не за рахунок комерційної діяльності державних підприємств у загальному режимі, не за рахунок державних інвестицій, споживання та «геніальності» Держплану, а користуючись якраз тією самою франшизою «вільний ринок».

> ІСТОРІЯ НЕ ЗНАЄ ПРИКЛАДУ, КОЛИ ДОВГОСТРОКОВЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ БУЛО ЗАБЕЗПЕЧЕНО ЗА РАХУНОК ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ, ЩО ПРАЦЮЮТЬ В УМОВАХ ВИСОКОГО ПОДАТКОВОГО ТА РЕГУЛЯТОРНОГО НАВАНТАЖЕННЯ, ТОРГОВОГО ПРОТЕКЦІОНІЗМУ ТА ФІНАНСОВОГО ІЗОЛЯЦІОНІЗМУ.

Особливістю швидкого зростання країн, що розвиваються, у період 1991–2025 рр. стало те, що уряд, з одного боку, та бізнес, з іншого, з найрізноманітніших причин повірили й довірилися одне одному. Вони протягом десятиліть дотримувалися домовленостей і працювали за узгодженими правилами. Такий уклад можна назвати «проксі-капіталізмом» для фаворитів уряду. Ні перші, ні другі не вимагали універсальних, однакових для всіх комерційних суб'єктів правил гри в межах національної юрисдикції. Члени державного синдикату отримували свої вигоди від франшизи «капіталізм» для обраних, а решта або намагалися стати частиною цієї франшизи, або йшли в «сіру» економіку, або виїжджали з країни.

Усі 35 років перемоги державної незалежності України є болісною поразкою її економіки. Замість того щоб взяти все найкраще з досвіду та економічного розвитку розвинених країн та країн, що розвиваються, замість того щоб прийняти за наукову основу справжні, перевірені часом теорії та моделі, українські політичні діячі об'єднали в один кулак проти економіки державний інтервенціонізм розвинених країн та порочні практики розграбування країни з боку авторитарних режимів країн, що розвиваються.

Без сумніву, розвал економіки, її ослаблення, захоплення держави олігархатом у рамках моделі держави загального інтервенціонізму підштовхували імперську тоталітарну Росію до агресії проти України. Помилка у виборі моделі економічного зростання та розвитку стала головним джерелом ослаблення **системи економічної безпеки, що знайшло відображення в Індексі економічної безпеки від ILI**. Збереження цієї моделі протягом перших п'яти років широкомасштабної війни підриває систему економічної безпеки країни, гальмує вигідні для України комерційні відносини з країнами-партнерами.

ЗМІНА БАГАТСТВА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ: МІЖРЕГІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД, 1991 – 2025 РР.

РЕГІОН	1991	2000	2025	2025 ДО 1991	2025 ДО 2000
Світ	**24 357,7**	**34 338,4**	**118 485,3**	**↑ 4,9 раза**	**↑ 3,5 раза**
Розвинені країни	19 753,5	27 049,4	69 605,3	↑ 3,5 раза	↑ 2,6 раза
Частка розвинених країн у світовому ВВП, %	81,1%	78,8	58,7	-22,4%	-20,1%
Країни, що розвиваються	4 604,3	7 288,9	48 880,1	↑10,6 раза	↑ 6,7 раза
Частка країн, що розвиваються у світовому ВВП, %	18,9%	21,2%	41,3%	+22,4%	+20,1%
Європейський Союз	6 615,4	7 283,99	21 231,57	↑ 3,2 раза	↑ 2,9 раза
Частка ЄС у світовому ВВП, %	27,2%	21,2%	17,98%	-9,22%	-3,22%
Країни G-7	16 125,04	22 185,65	52 696,1	↑ 3,3 раза	↑ 2,4 раза
Частка країн G-7 у світовому ВВП, %	66,2%	64,6%	44,5%	-21,7%	-20,1%
Країни Азії, що розвиваються	1 134,2	2 343,1	27 873,6	↑24,6 раза	↑11,9 раза
Частка країн Азії, що розвиваються, у світовому ВВП, %	4,7%	6,8%	23,5%	+18,8%	+16,7%
Країни Європи, що розвиваються	870,1	879,6	6 427,2	↑ 7,4 раза	↑ 7,3 раза
Частка країн Європи, що розвиваються, у світовому ВВП, %	3,6%	2,6%	5,4%	+1,8%	+2,8%
Україна	**21,46 (1992)**	**32,38**	**214,23**	**↑ 10 разів**	**↑6,6 раза**
Частка України у світовому ВВП, %	0,09%	0,09%	0,18%	+0,09%	+0,09%
Частка України у ВВП країн Європи, що розвиваються, %	2,5%	3,7%	3,3%	+0,8%	-0,4%

Джерело: база даних МВФ, жовтень 2026 р. https://data.imf.org/en/datasets/IMF.RES:WEO

СЕРЕДНЬОРІЧНІ ТЕМПИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ЗА РЕГІОНАМИ ТА ОКРЕМИМИ КРАЇНАМИ СВІТУ, 1991 - 2025 РР.

РЕГІОН, КРАЇНА	1991–1999	2000–2009	2010–2014	2015–2019	2020–2025
Світ	**2,9**	**3,3**	**3,2**	**3,0**	**2,6**
Африка	**2,5**	**5,3**	**5,0**	**3,9**	**2,6**
Латинська Америка	**3,2**	**3,4**	**3,4**	**-0,2**	**1,8**
Мексика	3,2	1,7	3,0	1,7	1,1
Південна Америка	**3,3**	**4,0**	**3,5**	**-1,3**	**2,0**
Аргентина	4,6	3,8	2,7	-0,3	1,3
Бразилія	2,9	3,6	3,2	-0,4	2,2
Північна Америка	**3,4**	**2,3**	**2,1**	**2,4**	**2,4**
Канада	2,8	2,3	2,6	2,0	1,9
США	3,5	2,3	2,1	2,4	2,4
Центральна Азія	**-4,7**	**8,3**	**6,4**	**4,0**	**4,7**
Східна Азія	**4,2**	**5,3**	**5,7**	**4,7**	**3,6**
Китай	11,0	10,6	8,5	6,7	4,9
Японія	1,2	0,9	1,5	1,0	0,4
Південна Корея	6,8	4,9	3,7	3,1	1,8
Південна Азія	**5,2**	**6,7**	**5,8**	**6,3**	**5,0**
Індія	5,9	7,2	6,6	7,0	5,6
Індонезія	4,8	5,2	5,8	5,0	3,7
Туреччина	3,8	5,1	7,5	4,6	5,2
Європа	**1,3**	**2,2**	**1,1**	**2,1**	**1,5**
Росія	-5,9	6,2	3,0	1,2	1,9
Велика Британія	2,6	2,1	1,8	2,1	1,1
Євросоюз	**1,9**	**1,9**	**0,8**	**2,2**	**1,2**
Зона євро	1,9	1,7	0,7	2,0	1,1
Франція	1,9	1,7	1,2	1,5	0,9
Німеччина	1,7	1,1	2,0	1,9	0,1
Італія	1,5	0,7	-0,9	1,1	1,2
Розвинені економіки	**2,3**	**2,2**	**1,7**	**2,2**	**1,7**
Країни, що розвиваються	**5,1**	**6,5**	**6,2**	**4,6**	**3,9**
Україна	**-9,6**	**4,7**	**-0,04**	**0,3**	**-4,2**

Джерело: Technical and statistical report. UNCTAD. Trade and Development Foresights 2026. Global Economy Faces a Geopolitical Challenge. An update on the Trade and Development Report 2025 May 2026 https://unctad.org/system/files/official-document/gds2026d1_en.pdf
По Україні: база даних МВФ квітень 2026

БЕЗПЕКА ТА РИЗИКИ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У 2026 році світова економіка дедалі сильніше відчуває вплив збройних конфліктів і воєн. За оцінкою Institute for Economics & Peace[2] за останні 20 років:

«Світ продовжує слідувати давній траєкторії погіршення стану справ, де збройний конфлікт є головним чинником занепаду. Наразі на державному рівні точиться більше активних конфліктів, ніж будь-коли з часів закінчення Другої світової війни, тоді як кількість країн, залучених до зовнішніх конфліктів, майже подвоїлася з 2008 року.

Світові військові витрати зросли десятий рік поспіль. Хоча загальна кількість смертей внаслідок конфліктів знизилася порівняно з піком 2023 року, минулого року все ще було зареєстровано другу за величиною кількість смертей під час конфліктів з часу створення індексу майже два десятиліття тому. Громадянська війна в Судані, затяжний конфлікт в Україні та коротка, але дуже важлива дванадцятиденна війна між Ізраїлем, США та Іраном зробили міжнародну ситуацію більш нестабільною та мілітаризованою, ніж будь-коли за всю історію існування індексу».

[2] Global Peace Index 2026. Institute for Economics & Peace
https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2026/06/Global-Peace-Index-2026-Report.pdf

Вчені оцінюють вплив воєн та збройного насильства на світову економіку у 2025 р. у 21,8 трлн дол. за паритетом купівельної спроможності або 10,5% світового ВВП[3]. Це еквівалентно 2657 доларів на душу населення. У 2025 році військові витрати становили 9,5 трлн доларів. У десяти країнах, які найбільше страждають від військового насильства, економічні витрати становили 23,4% ВВП порівняно з 2,2% у найспокійніших і найблагополучніших країнах. Витрати, пов'язані із забезпеченням та підтримкою миру (peacebuilding та peacekeeping), становили 49,2 млрд доларів, або 0,5% загальних військових витрат за паритетом купівельної спроможності.

[3] Global Peace Index 2026. Institute for Economics & Peace https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2026/06/Global-Peace-Index-2026-Report.pdf

> *«Історичні механізми припинення воєн більше не працюють так само ефективно: частка конфліктів на державному рівні, які закінчуються мирною угодою, впала з 23% у 1970-х до приблизно 4% у 2010-х роках».*

Карта глобальних ризиків, яку сформували на основі опитування понад 1302 експертів з усього світу у період з 12 серпня по 22 вересня 2026 року, була представлена у доповіді про глобальні ризики[4] ВЕФ на початку 2026 року. Вперше за всю історію опитувань найбільшим короткостроковим ризиком стала геоекономічна конфронтація. У 2025 р. вона посідала 9-те місце. Другий ризик — «дезінформація та спотворення правди». На третьому місці — «поляризація в суспільстві».

[4] The Global Risks Report 2026. 21st edition. World Economic Forum. January 2026/ https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2026/

Всесвітній економічний форум, як глобальний майданчик для обговорення найгостріших проблем світу, дотримується цинічної політичної коректності. Його експерти не включили до довгого списку 33 загроз тоталітаризм та Росію як нацистського агресора.

Російсько-українська війна триває з 2014 року, але керівників та експертів ВЕФ усі ці роки набагато більше цікавили клімат, погода, екосистема, пожежі, повені, потепління, рівність, вартість власного життя тощо, а не реальна військова загроза для мирних країн Європи.

ТОП-10 ГЛОБАЛЬНИХ КОРОТКОСТРОКОВИХ РИЗИКІВ (ДО 2 РОКІВ), ОЦІНКА ВЕФ, 2022 – 2026 РР.

RISKS REPORT 2022	RISKS REPORT 2023	RISKS REPORT 2024	RISKS REPORT 2025	RISKS REPORT 2026
1. Екстремальні погодні явища	1. Криза вартості життя	1. Дезінформація та спотворення правди	1. Дезінформація та спотворення правди	1. Геоекономічна конфронтація
2. Криза вартості життя	2. Природні катаклізми та екстремальні погодні явища	2. Екстремальні погодні явища	2. Екстремальні погодні явища	2. Дезінформація та спотворення правди
3. Провал в адаптації до кліматичних змін	3. Геоекономічна конфронтація	3. Поляризація в суспільстві	3. Збройні конфлікти між державами	3. Поляризація в суспільстві
4. Ерозія соціальної згуртованості	4. Нездатність пом'якшити кліматичні зміни	4. Кібернебезпека	4. Поляризація в суспільстві	4. Екстремальні погодні явища
5. Інфекційні захворювання	5. Ерозія соціальної єдності, соціальна поляризація	5. Збройні конфлікти між державами	5. Кібершпіонаж та війна	5. Збройні конфлікти між державами
6. Погіршення ментального здоров'я	6. Масштабні екологічні аварії	6. Нестача економічних можливостей	6. Забруднення навколишнього середовища	6. Кібернебезпека
7. Провал в забезпеченні кібербезпеки	7. Провал в адаптації до кліматичних змін	7. Інфляція	7. Нерівність	7. Нерівність
8. Боргова криза	8. Широке поширення кібершпигунства та погроз	8. Вимушена міграція	8. Вимушена міграція та переміщення	8. Ерозія прав людини або громадянських свобод
9. Цифрова нерівність	9. Кризи з природними ресурсами	9. Економічний спад	9. Геоекономічна конфронтація	9. Забруднення навколишнього середовища
10. Здування бульбашок активів	10. Широкомасштабна вимушена міграція	10. Забруднення навколишнього середовища	10. Ерозія прав людини /або громадянських свобод	10. Вимушена міграція та переміщення

Джерело: доповіді про стан ризиків у світі 2022-2026 рр. Всесвітній економічний форум.
The Global Risks Report 2026. 21st edition. World Economic Forum. January 2026
https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2026/

За оцінкою авторів доповіді про стан ризиків у світі, оприлюдненої на Мюнхенській конференції з безпеки, світ увійшов у добу глобальних трансформацій. Старі міжнародні інститути та організації, створені після Другої світової війни, не функціонують. Система безпеки з центром в ООН зруйнована. НАТО переживає екзистенційну кризу. Демократія, як система управління, також перебуває в глибокій кризі.

> *«Наша американська демократія перебуває під загрозою. Багато хто вважає, що верховенство права перебуває під загрозою і що ми, по суті, перебуваємо в стані конституційної кризи»,* — йдеться у доповіді Американської асоціації адвокатів «Report of the ABA Task Force for American Democracy»[5].

[5] Report of the ABA Task Force for American Democracy. American Bar Association. September 2025
https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/office_president/democracy-task-force/2025-report-american-democracy.pdf

Висновок про кризу демократії в країнах з різним рівнем доходу та розвитку підтверджують V-Dem Institute в доповіді Democracy Report 2025 «25 Years of Autocratization – Democracy Trumped?»[6], Ipsos KnowledgePanel в доповіді «State of Democracy Tracker»[7] та International Institute for Democracy and Electoral Assistance в доповіді «The Global State of Democracy 2025. Democracy on the Move»[8].

Механізм регулювання міжнародної торгівлі заблоковано. СОТ не в змозі зупинити тарифні війни та конкуренцію національних нетарифних обмежень. Параліч у міжнародній торговельній системі визнають як уряди, так і експерти з найрізноманітніших дослідницьких організацій[9]. Торговельна політика Адміністрації президента США Д. Трампа стала потужним дестабілізатором не лише для економічних відносин Америки з Китаєм, Індією та Бразилією, а й навіть із союзниками по трансатлантичному партнерству (ЄС, Канада, Японія, Австралія).

За закликами до свободи переміщення грошей, товарів і послуг ховається всеосяжний державний протекціонізм. Він виходить далеко за межі митних зборів і зовнішньоторговельного регулювання. За даними Global Trade Alert[10] у світі станом на 08.11.2026 р. зареєстровано такі інструменти державного втручання у виробництво та міжнародну торгівлю, як фінансові гранти (14316 випадків), державні кредити (10362 випадки), фінансування торговельних угод (7099 випадків), імпортні мита (10903 випадки), стимули для локалізації виробництва в країні (3343 випадки).

На тлі унікальних проривних технологій IV промислової революції[11] більшість урядів західних країн (США, ЄС, G-7, G-20) спрямовують свою енергію, увагу та ресурси або на збереження, протекціонізм за старою моделлю та структурою капіталу. Система міжнародного права розпалася на розрізнені частини без єдиного фундаменту. Вперше за 80 років під сумнів поставлено роль американського долара як валюти міжнародних резервів і розрахунків. Державні пенсійні системи, як фінансові піраміди, перетворюються на пастки бідності для ~90% пенсіонерів. Державна система охорони здоров'я створює олігополії фармацевтичних та страхових компаній, які перекладають витрати на платників податків.

На початку 2020-х років центральні банки та уряди суттєво збільшили рівень і глибину державного інтервенціонізму. Навіть у багатьох розвинених країнах через безпрецедентну грошову експансію було зафіксовано рекордні рівні інфляції. Розвинені країни зіткнулися з кризою вартості життя (cost of living crisis), яка до середини 2020-х років переросла в кризу доступності (affordability crisis). Надзвичайно м'яка монетарна та фіскальна політика різко погіршила стан державних фінансів, розбалансувала їх і штовхнула понад 100 урядів у зону високих ризиків державних боргів, бюджетних дефіцитів та стагнації.

У 2025 р. загалом у світовій економіці державний борг становив 111 трлн дол., з яких на країни, що розвиваються, припало $35,1 трлн (32% загального державного боргу світу), а на розвинені країни — $75,5 трлн (68%)[12].

З 2010 по 2025 рр. державний борг у світі зріс з $49 трлн до $111 трлн, у 2,27 раза.

Порівняно з 2010 р. державний борг країн, що розвиваються, зріс у 4,3 раза, а без урахування Китаю — у 2,6 раза, тоді як державний борг розвинених країн збільшився у 1,83 раза.

Якщо у 2010 р. державний борг у розвинених країнах становив 91% ВВП, то у 2025 р. — 105% ВВП.

У країнах, що розвиваються, у 2010 р. державний борг становив 39% ВВП, а у 2025 р. — 79% ВВП. Якщо не враховувати Китай, то ці показники становлять 41% ВВП та 63% ВВП відповідно.

[6] Democracy Report 2025 «25 Years of Autocratization – Democracy Trumped. University of Gothenburg: V-Dem Institute. March 2025 https://www.v-dem.net/documents/60/V-dem-dr__2025_lowres.pdf

[7] State of Democracy Tracker. Ipsos KnowledgePanel. October 2025. https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/publication/documents/2025-11/ipsos-knowledgepanel-state-of-democracy-tracker-2025.pdf

[8] The Global State of Democracy 2025. Democracy on the Move. International Institute for Democracy and Electoral Assistance. September 2025 https://www.idea.int/sites/default/files/2025-09/global-state-of-democracy-2025-democracy-on-the-move_0.pdf

[9] International trade dispute settlement. World Trade Organisation Appellate Body crisis and the multi-party interim appeal arbitration arrangement. European Parliament. June 2024 https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762342/EPRS_BRI(2024)762342_EN.pdf
The World Is Abandoning the WTO And America and China Are Leading the Way. Kristen Hopewell October, 2024 https://www.foreignaffairs.com/united-states/world-abandoning-wto-china-leading-way-kristen-hopewell?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=tfd_dsa_trump&gad_source=1&gad_campaignid=22453629577&gbraid=0AAAAD7NbWksuMYvi364DILo52jgh8ojx&gclid=Cj0KCQiA7-rMBhCFARIsAKnLKtBW-A2W1fyNH_TvX6pF518EYP7FVIg5OtDmQy0uVvDiDCarMvyqF0waAvO3EALw_wcB
The Crisis Of The WTO Dispute Settlement Body: A Global Governance Approach To The Downfall Of Norm-Based International Trade. David Bernardes. October 2025 https://d197for5662m48.cloudfront.net/documents/publicationstatus/283795/preprint_pdf/0747ac7f01e15a3015d77e7146946327.pdf
Why the development debate at the WTO has become a crisis. Keith Rockwell. Hinrich foundation https://research.hinrichfoundation.com/hubfs/White%20Paper%20PDFs/Why%20the%20development%20debate%20at%20the%20WTO%20has%20become%20a%20crisis%20(Keith%20Rockwell)/Why%20the%20development%20debate%20at%20the%20WTO%20has%20become%20a%20crisis%20-%20Keith%20Rockwell%20-%20January%202025.pdf

[10] Prominent policy instruments and affected products. Global Trade Alert. February 22, 2026 https://globaltradealert.org/activity-tracker

[11] Основні технології IV промислової революції — це штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання, Інтернет речей (IoT) та промисловий IoT (IIoT), великі дані (Big Data), робототехніка та автономні транспортні засоби, адитивне виробництво (3D-друк), цифрові двійники, VR/AR, хмарні обчислення та 5G, блокчейн, біо- та нанотехнології.

[12] A world of debt. Rising debt costs and stalling development. UNCTAD. October 2026 https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2026d11_en.pdf

Світовий державний борг

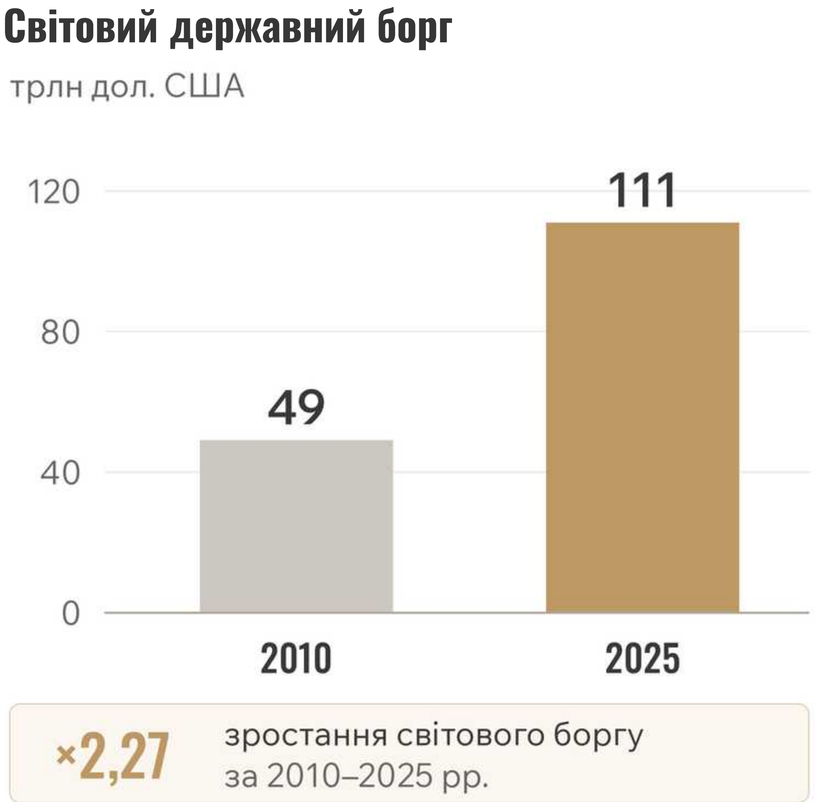

Розподіл боргу у 2025 році

*Суми та частки наведено з округленням.

Державний борг відносно ВВП

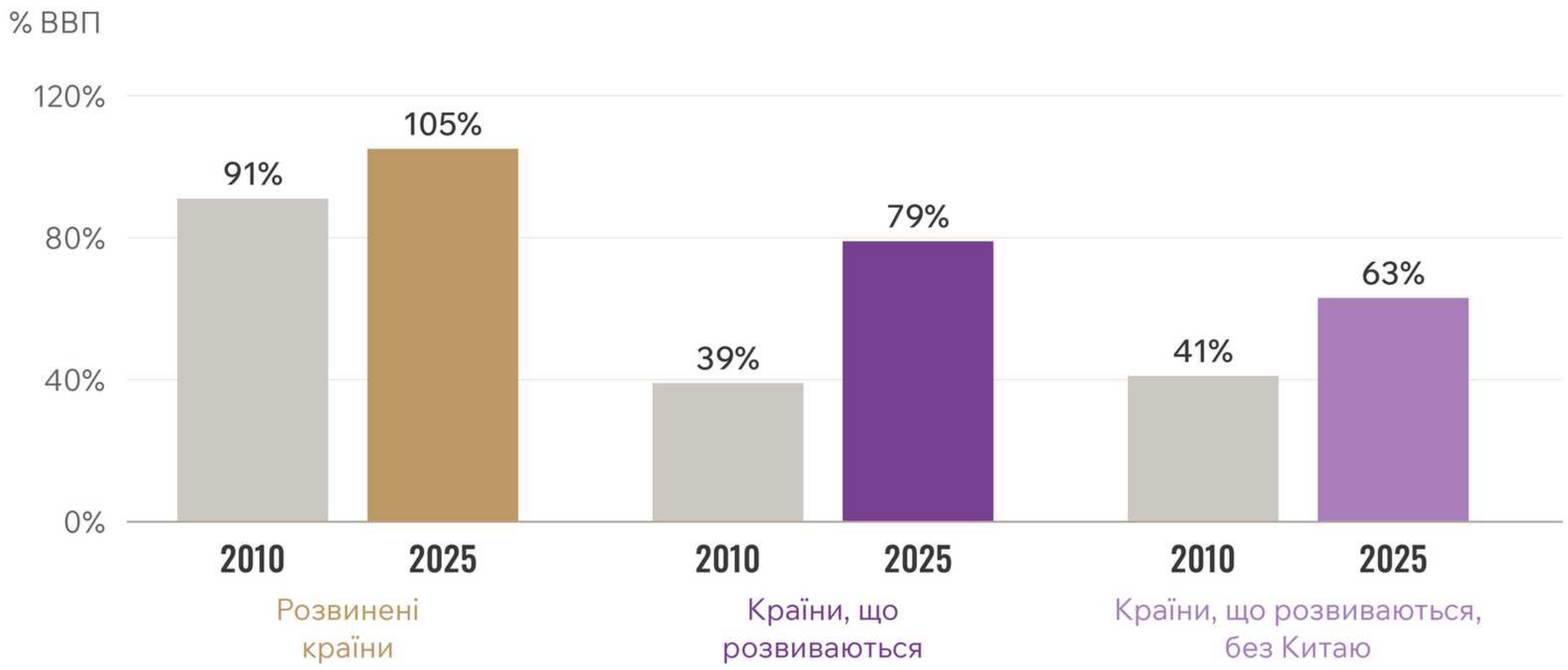

Зростання суми державного боргу за 2010–2025 рр.

×1,83	×4,3	×2,6

Для країн, що розвиваються, процентна ставка за внутрішніми запозиченнями у 2024 р. становила 6,1%, за зовнішніми — 3,6%. Загалом ставки за державними запозиченнями у 2025 р. для країн, що розвиваються (крім Китаю), становили 5,2%, а для розвинених — 2,2% річних. Тобто позиковий капітал для розвинених країн був у 2,4 раза дешевшим, ніж для країн, що розвиваються. У 2010 р. співвідношення становило 5,6% проти 1,9% річних (у 2,9 раза).

Починаючи з 2022 р. процентні платежі за державним боргом країн, що розвиваються, перевищували обсяг чистих нових кредитів. Наприклад, у 2022 р. чисті (net) запозичення (сума старих кредитів за вирахуванням нових кредитів) становили $52 млрд, а процентні платежі — $84 млрд, у 2023 р. чистий новий кредит становив 109 млрд дол., а процентні платежі — 110 млрд дол., у 2025 р. — 124 млрд дол. та 125 млрд дол. відповідно. Уряди країн, що розвиваються, активно будували боргову піраміду, не обтяжуючи себе управлінням державними видатками та встановленням бюджетного балансу. І ось результат. У 2010 р. країни, що розвиваються, витрачали на обслуговування зовнішнього державного боргу 3,4% експортного виторгу, а у 2024 р. — вже 9,1%. У 2010 р. на обслуговування зовнішнього державного боргу країни, що розвиваються, витрачали 5,1% державних доходів, а у 2024 р. — вже 10,1%.

У 2025 р. чисті процентні платежі країн, що розвиваються, за загальним державним боргом становили 955 млрд доларів. Для порівняння: у 2010 р. цей показник становив $363 млрд. Чисті процентні платежі з обслуговування державного боргу (медіанне значення для країн, що розвиваються) збільшилися з 4,3% державних доходів у 2010 р. до 8,1% у 2025 р.

Зіткнення культур у сучасному світі супроводжуються гарячими, кривавими війнами між державами та всередині країн. Міазми традиційного тероризму посилилися кібертероризмом. Гібридні війни різко збільшили свою руйнівну силу завдяки широкому використанню соціальних мереж, медійних платформ та «м'якої сили», створеної тоталітарними країнами через організації (бізнес, ЗМІ, НГО, аналітичні центри).

Нав'язування всьому світу порядку денного Всесвітнього економічного форуму, ООН, інтелектуальних та освітніх еліт Заходу у вигляді DEI/ESG (DEI (Diversity, Equity, Inclusion — різноманітність, рівність, інклюзивність), ESG (Environmental, Social, and Governance — екологія, соціальна відповідальність, управління) спричинили фрагментацію всередині суспільств, поглибили кризу довіри між урядом, бізнесом та суспільством. Причому рівень довіри до уряду порівняно з бізнесом, медіа та НГО — найнижчий[13]. Міграційна політика та ставка на мультикультуралізм ще більше посилили напругу всередині країн, що призвело до появи нових політичних і громадських лідерів, які активно долучилися до боротьби за збереження традиційних цінностей.

Довіра людей була підірвана провалом численних державних програм, які були створені на основі гіпертрофованих страшилок. Типовим прикладом є боротьба з глобальним потеплінням і кліматичними змінами загалом. За оцінкою данського вченого Б. Ломборга (Bjørn Lomborg), витрати на ці цілі суттєво перевищили витрати, пов'язані, власне, з кліматичними змінами. Він оцінює витрати на «промисловий комплекс з метою протидії кліматичним змінам» у понад 16 трильйонів доларів[14]. При цьому не було виявлено помітного впливу на температуру Землі, натомість витрати населення та бізнесу на придбання енергетичних товарів суттєво зросли. Такий «зелений» порядок денний у поєднанні з іншими провалами держави підірвав довіру до неї. Ця криза поглибилася через те, як уряди поставилися до епідемії COVID-19. Лише у США витрати, пов'язані з пандемією COVID-19, у перші 20 тижнів становили $13 трлн. Витрати світової

[13] Edelman Trust Barometer 2026 «Trust Amid Insularity». Edelman Trust Institute. January 2026 https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2026-01/2026%20Edelman%20Trust%20Barometer%20Global%20Report_Final.pdf

[14] Was climate change the greatest financial scam in history? February 2026 https://www.realclearpolitics.com/articles/2026/02/18/was_climate_change_the_greatest_financial_scam_in_history_153854.html

економіки становили 14% світового ВВП за 2019 рік, або приблизно 12,2 трлн. Оцінка збитків для країн єврозони становить 16% ВВП, для Великої Британії — 19% ВВП[15]. Наукові дослідження, опубліковані у 2024–2026 рр. з цієї тематики, свідчать, що рішення більшості урядів ігнорували наукові факти, а були продиктовані емоційними, політично коректними припущеннями в умовах безпрецедентного порушення прав і свобод людини. Досі ані міжнародні організації, зокрема ВООЗ, ані національні уряди не піддали глибокому науковому осмисленню своїх дій та їхніх наслідків в умовах пандемії.

[15] Cost of the COVID-19 pandemic versus the cost-effectiveness of mitigation strategies in EU/UK/OECD: a systematic review. BMJ Open September 2023 https://bmjopen.bmj.com/content/bmjopen/13/10/e077602.full.pdf

Основні політичні партії лівого та правого спектру, які домінували у країнах G-20 приховують власні провали та помилки, перемикаючи увагу на теми, які дозволяють їм виправдовувати високий рівень державного інтервенціонізму. Вони таким чином формують медійний та політичний порядок денний за допомогою інфлюенсерів, ЗМІ, активних НГО, що люди піддаються на це, приймають основні тези, навіть перебуваючи у стані недовіри до уряду. Карта ризиків різних країн світу, яку представляє Мюнхенська конференція з безпеки, відображає саме такий підхід до порядку денного, до сприйняття населенням ризиків і, відповідно, до схвалення дій уряду щодо їх нейтралізації.

У лютому 2026 року Мюнхенська конференція опублікувала доповідь «У процесі руйнування» (Under Destruction)[16]. Для Канади, згідно з «Звітом про ризики 2026», фактор «Росія» посів 15-те місце. Канадці бояться США набагато більше, ніж Росії. Усі кліматичні ризики, на їхню думку, є більш серйозними, ніж російська війна в Україні та проти Заходу. У Франції ризик «Росія» посідає шосте місце. Французів більше, ніж нацистський агресор, турбує й лякає економічна криза, зростаюча нерівність, міграція та кібератаки. У Німеччині ризик «Росія» посідає 4-те місце. До трійки лідерів увійшли кібератаки на країну, зростаюча нерівність та радикальний ісламський тероризм. Італійці вже повернулися до стану, ніби війни немає. Ризик «Росія» у них на 13-му місці. Італійці набагато більше стурбовані екстремальними погодними явищами, зміною клімату, зростаючою нерівністю, руйнуванням природного середовища та економічною кризою. У Японії ризик «Росія» посідає 4-те місце, у Великій Британії — 3-тє, а в США — 15-те. Американці побоюються політичної поляризації, економічної кризи, дезінформації, розпаду демократії, торговельних воєн. Навіть дефіцит продовольства, зростаюча нерівність, автономні роботи та екстремальні погодні явища для американців становлять більшу загрозу, ніж Росія.

[16] Under Destruction. Munich Security Report 2026 https://securityconference.org/en/publications/munich-security-report/2026/

Висновок авторів Доповіді про стан безпеки 2026 р. дуже жорсткий, але точний.

> *«Світ вступив у період політики руйнування. На порядку денному стоять не ретельні реформи та коригування політики, а тотальне руйнування. Найпомітнішим серед тих, хто обіцяє звільнити свою країну від обмежень існуючого порядку та побудувати сильнішу й процвітаючу націю, є нинішня адміністрація США. У результаті, через понад 80 років після початку творення, міжнародний порядок, встановлений США після 1945 року, зараз руйнується».*

Мюнхенська карта ризиків 2021–2026 рр. відображає суть і пріоритети політики країн світу у сфері безпеки, економіки та міжнародних відносин. Зближення і навіть повне ототожнення позицій основних політичних партій лівого та правого спектру призвело до їх відірваності від реальних проблем і загроз. З'явився запит і попит на політичне представництво як ліворуч, так і праворуч від ідеологічного ядра.

Елітизм, нав'язування суспільству псевдонаукового порядку денного, порушення принципу рівності умов діяльності в економіці, руйнування механізму «прибуток — збитки», ерозія інституту приватної власності на тлі суттєвого одержавлення економіки — все це підірвало довіру не лише до держави, а й до демократії загалом. Саме уряд і теоретики моделі держави загального інтервенціонізму несуть відповідальність за створення та поглиблення таких екзистенційних криз. Вони ж замість того щоб аналізувати факти, оцінювати вплив своєї політики на всі групи населення в довгостроковій перспективі, віддали перевагу популізму. Навіть країни з високим рівнем доходу та історично міцними інститутами демократії стають жертвами Левіафана. Це відбивається на цілій низці економічних і соціальних показників, а також на якості системи безпеки та управління ризиками.

Україна, яка, згідно з класифікацією Freedom House та Economist Intelligence Unit, є частково вільним гібридним режимом[17], за визначенням V-Dem Institute є **електоральною автократією**[18], об'єктивно не має потенціалу та якісних інститутів (capacity) для забезпечення високих темпів економічного зростання, усунення розриву в доходах населення та якості життя за допомогою моделі держави загального інтервенціонізму. Щобільше, перебування в рамках Великої держави збільшує ризики захоплення уряду (state capture) різними лобістськими угрупованнями, які можуть прямо чи опосередковано бути пов'язані з ворогами країни. Звідси випливає важливий урок для України: перехід до режиму малої держави, приватної власності, економічної свободи та відкритої конкуренції — це не лише гарантія забезпечення швидкого, довгострокового розвитку, а й оптимальний спосіб зміцнення демократичних інститутів управління та створення якісної системи національної економічної безпеки.

[17] Freedom in the World 2025 https://freedomhouse.org/sites/default/files/2025-02/FITW_World_2025_Feb.2025.pdf https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2024

[18] Democracy Report 2025: 25 Years of Autocratization – Democracy Trumped? University of Gothenburg: V-Dem Institute. March 2025 https://www.v-dem.net/documents/60/V-dem-dr__2025_lowres.pdf

Останні п’ять років (2022–2026 рр.) триває повільне переосмислення країнами ЄС, США, G-7 і НАТО не лише своєї політики безпеки, а й моделі соціально-економічного розвитку, тих стратегічних пріоритетів, які були обрані ними на початку XXI століття. Старі інститути та організації вже не працюють або залишаються формальними, декларативними, а нові ще не створені. Лише починається боротьба ідей, пропозицій і теорій щодо того, якою має бути світова, регіональна система безпеки, економічної взаємодії між країнами та блоками країн.

З середини 2020-х років ми перебуваємо в прогалині, у прірві між минулим, що вже не працює, та невизначеним майбутнім. У такій ситуації грубою помилкою є механічне сліпе копіювання (copy-paste) правових, економічних, соціальних інститутів та систем сучасного Заходу з тієї простої причини, що сьогодні сам Захід стоїть перед серйозним, навіть екзистенційним викликом їхньої термінової трансформації. Карта ризиків більшості країн Заходу свідчить про сильну інерцію старої політики, домінування пріоритетів державного синдикату. Вони повільно й неадекватно реагують на реальні загрози та ризики, зокрема на агресивну Росію, китайську експансію та провали держави. Тому Україна, щоб посилити свою роль і місце в системі загальноєвропейської безпеки, набути повноцінної суб’єктності в міжнародних справах та створити потужну матеріальну базу своїх збройних сил, має зробити ставку на модель підприємницького зростання Мізеса—Хайєка—Шумпетера.

Тим самим країна зможе максимально швидко нейтралізувати репутаційні, соціально-економічні витрати від всеосяжної корупції, а також різко активізувати зв’язаний по руках і ногах потенціал малого та середнього підприємництва. Такі дії дозволять подолати кризу довіри українців до управлінських еліт, з одного боку, і сприятимуть трансформації системи безпеки Європи, з іншого.

КАРТА РИЗИКІВ ОКРЕМИХ КРАЇН СВІТУ, 2026 РІК

РИЗИКИ	Канада	Франція	Німеччина	Італія	Японія	Британія	США	Китай	Індія	Бразилія
Економічна та фінансова криза в країні	63	73	68	59	52	70	67	25	41	69
Кібератаки на країну	60	66	75	61	70	74	66	28	49	60
Зростальна нерівність	56	68	72	63	58	61	57	25	45	71
Екстремальна погода та лісові пожежі	65	65	61	70	62	53	60	26	48	77
Зміна клімату в цілому	57	65	58	68	64	55	54	28	53	78
Росія	52	66	71	55	64	69	56	10	23	39
Радикальний ісламський тероризм	49	73	71	55	43	66	47	22	49	39
Кампанія дезінформації ворогів	60	61	67	59	56	64	65	27	47	68
Політична поляризація	52	55	68	48	44	59	67	21	47	67
Міжнародна організована злочинність	54	58	70	60	57	62	45	26	45	65
Масова міграція внаслідок війни чи зміни клімату	54	67	70	57	51	66	46	21	43	52
Руйнування довкілля	59	60	65	62	60	59	60	23	51	73
Торгові війни	68	62	63	60	53	55	61	31	46	62
Расизм та інші форми дискримінації	50	62	61	58	42	62	55	20	45	63
Розбіжності між великими світовими державами	55	59	62	54	48	57	57	27	45	58
Розвал демократії у моїй країні	39	58	47	40	37	52	64	15	38	57
Китай	48	47	52	42	70	57	58	—	46	40
Громадянська війна чи політичне насильство	41	60	46	42	40	54	59	17	43	60
Перебої в енергопостачанні	42	51	47	40	50	59	53	21	41	51
Автономні роботи/штучний інтелект	54	55	53	51	47	56	58	23	45	54
Дефіцит продовольства	48	42	35	36	53	49	58	16	36	51
Розбіжності між західними країнами та інститутами	49	54	56	51	34	52	52	25	43	55
США	62	40	51	39	41	34	—	38	42	49
Стрімка зміна культури моєї країни	50	52	53	41	40	59	54	22	43	45
Майбутня пандемія	49	49	40	41	54	48	50	28	44	54
Правий тероризм (right-wing)	45	46	57	37	36	51	48	22	43	38
Північна Корея	40	46	41	38	63	45	44	8	30	32
Іран	40	55	47	43	39	50	45	14	32	36
Застосування біологічної зброї агресором	42	52	46	42	45	50	45	26	43	46
Застосування хімічної зброї та отрут агресором	42	52	46	43	45	51	45	26	43	43
Застосування ядерної зброї агресором	45	49	48	44	45	50	46	25	42	44
Європейський Союз	13	30	28	30	25	24	18	—	30	28

Джерело: Munich Security Index 2026. Under Destruction. Munich Security Conference. February 2026 https://securityconference.org/en/publications/munich-security-report/2026/munich-security-index-2026/

КАРТА РИЗИКІВ ОКРЕМИХ КРАЇН СВІТУ, 2026 РІК

РИЗИК	2025	2024	2023	2022	2021
Кібератаки на країну	1	1	2	7	4
Економічна чи фінансова криза в країні	2	6	8	2	7
Кампанія дезінформації від ворогів	3	8	9	15	12
Екстремальна погода та лісові пожежі	4	3	1	3	2
Зростаюча нерівність	5	9	10	8	8
Зміна клімату в цілому	6	5	6	5	1
Торгові війни	7	21	23	20	17
Росія	8	2	4	1	15
Руйнування довкілля	9	4	3	4	3
Масова міграція внаслідок війни чи зміни клімату	10	7	7	12	10
Радикальний ісламський тероризм	11	10	5	22	9
Міжнародна організована злочинність	12	11	13	16	14
Політична поляризація	13	16	16	17	16
Расизм та інші форми дискримінації	14	17	14	19	13
Розбіжності між великими світовими державами	15	12	—	—	—
Китай	16	13	11	10	11
Автономні роботи/штучний інтелект (AI)	17	22	21	30	29
Розбіжності між західними країнами та інститутами	18	20	19	23	20
Різкі зміни у культурі моєї країни	19	28	28	28	28
Перебої в постачанні енергії	20	25	20	6	—
Громадянська війна чи політичне насильство	21	23	25	24	25
Розвал демократії у моїй країні	22	30	29	27	27
Застосування ядерної зброї агресором	23	15	15	9	23
Майбутня пандемія	24	26	22	18	6
Застосування біологічної зброї агресором	25	18	17	14	18
Застосування хімічної зброї та отрут агресором	26	9	18	11	19
Правий політичний екстремізм/тероризм	27	29	27	29	24
Дефіцит продовольства	28	27	24	13	21
Іран	29	14	12	21	22
Північна Корея	30	24	26	25	26
США	31	31	31	31	30
ЄС	32	33	32	32	31
Пандемія коронавірусу	—	32	30	26	5

Джерело: Munich Security Index 2026. Under Destruction. Munich Security Conference. February 2026 https://securityconference.org/en/publications/munich-security-report/2026/munich-security-index-2026/

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РИНКУ ПРАЦІ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Коли уряд своєю політикою блокує приплив нового капіталу в країну, створює додаткові перешкоди для малого бізнесу, проводить політику фаворитизму та сегрегації під час розподілу державних коштів та активів, економіка слабшає і стає менш конкурентоспроможною. Механічне збільшення податкового навантаження, формальна адаптація норм і стандартів ЄС без якісних правових та економічних інститутів не зміцнює матеріальну та фінансову базу для ЗСУ та національної оборони, а навпаки — послаблює її.

Економічна політика, яку проводить українська влада, виштовхує нашу країну в найменш дохідний сегмент міжнародної системи поділу праці. У ньому конкурують не передові технології, не інтелектуальні продукти, а головне значення має дешевизна робочої сили та доступ до сировини. Дані ОЕСР щодо заробітної плати та витрат роботодавців на робочу силу підтверджують цю тезу[19].

[19] Taxing Wages 2026. The Progressivity of Labour Taxation in OECD Countries. April 2026. https://www.oecd.org/en/publications/taxing-wages-2026_3a5169ef-en.html

У 2025 р. валова (до сплати податків) середньорічна зарплата в Україні становила ~$7500 доларів ($7472). Номінальний ВВП України приблизно в 3,2 раза менший за ВВП за паритетом купівельної спроможності. Отже, річний валовий дохід середнього українця у вигляді зарплати за ПКС у 2025 р. становив, оцінково $19200, в після сплати податків ~$12 480 на рік або ~$1040 на місяць. Ця, так звана чиста зарплата в 6,4 раза менша, ніж у середньому по країнах ОЕСР. Українська усереднена зарплата «на руки» у 2025 р. була в 5,5 раза меншою, ніж у Польщі, в 4,8 раза меншою, ніж у Чехії, у 8 разів меншою, ніж у Німеччині, у 7,6 раза меншою, ніж у США.

Такий величезний розрив утворився через неякісну економічну політику України не лише під час російської війни, а й протягом усієї новітньої історії. Українські уряди, парламенти та президенти копіювали те, що їм рекомендували міжнародні організації та консультанти — прихильники держави загального інтервенціонізму. У результаті Україна отримала монетарну, фіскальну та регуляторну політику, яка не тільки не прискорює темпи економічного зростання, не тільки не покращує конкурентоспроможність країни, а навпаки — гальмує розвиток, породжує корупцію, витісняє підприємців у тінь і прискорює втечу капіталу.

Гнучкий, мобільний, якісний ринок праці має вирішальне значення для системи національної економічної безпеки. Режим мобілізації та бронювання, з одного боку, та оподаткування заробітної плати, з іншого — призвели до паралічу ринку праці та погіршення морально-психологічного стану працівників. За даними Gallup із доповіді «Стан світового ринку праці. Людський аспект революції у сфері штучного інтелекту. 2026»[20] рівень залученості українців до роботи становив лише 18% (середньосвітовий показник — 20%). У 2025 році 23% українців вважали себе успішними (середньосвітовий показник — 34%). Своє життя вважають нелегким 67% українців (середньосвітовий показник — 56%), важким — 10%. 31% українців щодня відчувають стрес, 20% — гнів, 30% — смуток, самотність — 20%. 36% українців вважають, що зараз сприятливий час для пошуку роботи (середньосвітовий показник — 52%).

[20] State of the Global Workplace. The Human Side of the AI Revolution. Report 2026. Gallup. https://www.gallup.com/workplace/349484/state-of-the-global-workplace.aspx

В Україні ринок праці надмірно зарегульований. Ми перейняли соціалістичні практики Європейського Союзу, що у поєднанні з нашими нестійкими, суперечливими інститутами державного управління перетворило ринок праці на джерело високих ризиків для системи економічної безпеки. З одного боку — тіньова зайнятість з усіма наслідками (умови праці, страхування, виконання договірних зобов'язань сторонами), з іншого боку — офіційно високий рівень безробіття та найсильніші перекоси між реальним попитом і пропозицією.

Держава десятиліттями виконувала функцію координатора між системою освіти та ринком праці. У результаті ми отримали приголомшливий, кричущий провал (government failure). В умовах динамічного поширення ШІ, технологічної дизрупції (роботи, big data, 5G/6G, біотехнології, квантові комп'ютери, AR/VR тощо), ліквідації структурних викривлень, нейтралізації інвестиційних помилок, переформатування глобальних/регіональних ланцюгів створення вартості уряди як розвинених, так і країн, що розвиваються, повинні припинити заважати роботодавцям і працівникам без посередника в особі чиновника знаходити спільну мову та інтереси. Важливо визнати очевидні речі та обставини:

1. держава об'єктивно не знає, не володіє жодною інформацією чи спеціальними знаннями щодо майбутньої структури (сектора, спеціальності) ринку праці;
2. держава об'єктивно не має знань, компетенцій, не володіє «магічними» формулами визначення перспективності, прибутковості, доцільності тих чи інших технологій;
3. держава є неякісним, неадекватним постачальником освітніх послуг для сучасного ринку праці. Уся нинішня система середньої та вищої освіти безнадійно застаріла, оскільки вона була створена для вирішення проблем початку XX століття;
4. держава своєю монополією на пенсійне забезпечення довела її до банкрутства, а високі податки на фонд заробітної плати за нинішньої демографічної ситуації призвели до кризи ринку праці, до розширення «сірої» зайнятості та втечі людського капіталу до конкурентних, з точки зору ринку праці та податків, юрисдикцій.
5. держава своїм інтервенціонізмом на ринку праці призвела до сильного відчуження працівників від їхньої роботи.

Одна справа — працювати з ентузіазмом, осмислено, з повною віддачею. Зовсім інша справа — «відбувати» свій робочий час і навіть шкодити роботодавцю. Витрати від такого відчуження у світовому масштабі, за оцінкою Gallup, величезні — $10 трлн або майже 9% ВВП. Якщо застосувати ту саму методологію до України, то з урахуванням функціонування ринку праці в нашій країні витрати для нашої країни від статусу працівника на ринку праці, його відчуження становлять приблизно 11% ВВП або 23 млрд у 2025 році.

ДОДАТКИ

РІЧНІ ВИТРАТИ НА РОБОЧУ СИЛУ ТА ЧИСТИЙ ДОХІД (ПІСЛЯ СПЛАТИ ПОДАТКІВ), 2025 У $ ЗА ПАРИТЕТОМ КУПІВЕЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ, ДЛЯ ЛЮДИНИ У ШЛЮБІ БЕЗ ДІТЕЙ

КРАЇНИ	ВАЛОВІ ВИТРАТИ НА РОБОЧУ СИЛУ (ДО СПЛАТИ ПОДАТКІВ)	ЧИСТІ ДОХОДИ (ПІСЛЯ СПЛАТИ ПОДАТКІВ)	ЧИСТА ЩОМІСЯЧНА ЗП НА РУКИ, $ ЗА ПКС 2025
Швейцарія	189 295	146 271	**12 189**
Нідерланди	174 771	117 849	**9 821**
Велика Британія	155 907	108 168	**9 014**
Ірландія	150 331	107 151	**8 929**
Канада	150 428	103 458	**8 622**
Австралія	139 619	102 864	**8 572**
Австрія	184 060	100 609	**8 384**
Німеччина	189 757	99 496	**8 291**
Данія	148 900	97 217	**8 101**
Південна Корея	125 371	95 692	**7 974**
США	132 814	95 267	**7 939**
Фінляндія	147 856	89 029	**7 419**
Швеція	145 633	87 081	**7 257**
Франція	150 183	83 547	**6 962**
Ізраїль	104 765	80 647	**6 721**
Японія	115 368	77 993	**6 499**
Нова Зеландія	94 412	76 929	**6 411**
Італія	132 948	75 969	**6 331**
Іспанія	125 418	75 245	**6 270**
Греція	114 044	69 933	**5 828**
Польща	104 021	68 248	**5 687**
Туреччина	108 270	66 301	**5 525**
Чехія	100 849	60 084	**5 007**
Литва	96 287	59 948	**4 996**
Естонія	97 083	57 873	**4 823**
Угорщина	86 744	51 049	**4 254**
Словакія	84 155	48 908	**4 076**
Чилі	51 127	47 337	**3 945**
Колумбія	34 292	34 292	**2 858**
Мексика	39 532	31 308	**2 609**
В середньому ОЕСР	**123 901**	**80 454**	**6 705**
ОЕСР-ЄС-22	**131 064**	**78 549**	**6 546**
Україна*	**19 200**	**12 480**	**1 040**

*Україна – приблизні розрахунки, розраховано автором.

Джерело: Taxing Wages 2026. The Progressivity of Labour Taxation in OECD Countries. April 2026. https://www.oecd.org/en/publications/taxing-wages-2026_3a5169ef-en.html

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО ПРОГРЕСУ: 2000 VS 2025
ЕКСПОРТ ТОВАРІВ, ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ (ПІІ) ДУШУ НАСЕЛЕННЯ

КРАЇНИ	ЕКСПОРТ ТОВАРІВ per capita, $		ЕКСПОРТ ТОВАРІВ per capita 2025 р. до 2000 р.	ПІІ per capita, $		ПІІ per capita 2025 р. до 2000 р.
	2000	2025		2000	2025	
Ірландія	20 371,1	**55 258,0**	↑ 2,7 раза	33 444,2	231 588,1	↑ 6,9 раза
Тайвань	6 778,3	**26 740,9**	↑ 3,9 раза	787,3	6 808,4	↑ 8,6 раза
Чехія	2 840,8	**26 731,4**	↑ 9,4 раза	2 113,7	25 690,1	↑ 12,2 раза
Німеччина	6 745,8	**20 982,4**	↑ 3,1 раза	3 320,4	16 487,3	↑ 5 разів
Швеція	9 823,0	**19 543,2**	+99,0%	10 594,1	48 195,2	↑ 4,5 раза
Угорщина	2 766,4	**17 532,7**	↑ 6,3 раза	2 244,4	14 321,8	↑ 6,4 раза
ЄС	5 058,0	**16 988,4**	↑ 3,4 раза	5 065,5	28 853,4	↑ 5,7 раза
Півд. Корея	3 683,8	**13 728,1**	↑ 3,7 раза	795,1	6 101,8	↑ 7,7 раза
Польща	829,8	**10 852,1**	↑ 13,1 раза	894,6	11 000,0	↑ 12,3 раза
Франція	5 507,9	**10 249,1**	+86,1%	4 367,8	17 408,6	↑ 4,0 раза
Н. Зеландія	3 445,6	**8 895,2**	↑ 2,6 раза	7 272,0	18 250,5	↑ 2,5 раза
Болгарія	606,3	**7 201,2**	↑ 11,9 раза	282,1	10 087,6	↑ 35,8 раза
США	2 777,9	**6 292,3**	↑ 2,3 раза	4 465,2	51 719,8	↑ 11,6 раза
Ізраїль	5 139,1	**6 198,5**	+20,6%	3 980,2	31 371,2	↑ 7,9 раза
Румунія	472,1	**5 771,0**	↑ 12,2 раза	293,9	8 404,1	↑ 28,6 раза
В'єтнам	187,7	**4 654,8**	↑ 24,8 раза	267,0	2 652,5	↑ 9,9 раза
Світ	**1 045,4**	**3 189,8**	**↑ 3,1 раза**	**936,7**	**7 025,9**	**↑ 7,5 раза**
Туреччина	424,6	**3 117,3**	↑ 7,3 раза	293,6	2 279,8	↑ 7,8 раза
Китай	196,3	**2 663,5**	↑ 13,6 раза	152,3	2 651,6	↑ 17,4 раза
Аргентина	707,9	**1 899,9**	↑ 2,7 раза	1 816,7	3 024,6	+66,5%
Бразилія	316,7	**1 636,6**	↑ 5,2 раза	592,0	5 427,5	↑ 9,2 раза
Україна	**294,0**	**1 035,7**	**↑ 3,5 раза**	**78,2**	**1 531,3**	**↑ 19,6 раза**
Індонезія	302,7	**990,2**	↑ 3,3 раза	114,7	1 204,5	↑ 10,5 раза

Джерело: World Investment Report 2005. Transnational Corporations and the Internationalization of R&D. https://unctad.org/system/files/official-document/wir2005_en.pdf База даних СОТ https://stats.wto.org/ База даних МВФ https://data.imf.org/en/datasets/IMF.RES:WEO
Населення по країнах - https://www.populationpyramid.net/

ДИНАМІКА ЯКОСТІ СИСТЕМИ ДЕРЖУПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ, 1996 – 2025РР.

ПОКАЗНИКИ	РІК	ЯКІСТЬ ВІД 0 ДО 100 БАЛІВ (100 — НАЙКРАЩИЙ)	ПОКАЗНИКИ	РІК	ЯКІСТЬ ВІД 0 ДО 100 БАЛІВ (100 — НАЙКРАЩИЙ)
1. Врахування думки населення та підзвітність державних органів Voice and Accountability	1996	45,13	**2. Політична стабільність** Political Stability	1996	61,57
	2000	42,09		2000	56,57
	2010	56,88		2010	64,39
	2015	55,61		2015	33,76
	2019	60,32		2019	47,49
	2020	61,38		2020	48,84
	2021	60,84		2021	48,33
	2022	58,00		2022	47,15
	2023	56,81		2023	55,51
	2024	56,68		2024	59,40
	2025	**56,19**		**2025**	**59,76**
3. Ефективність роботи уряду Government Effectiveness	1996	26,77	**4. Якість державного регулювання (законодавства)** Regulatory Quality	1996	45,30
	2000	29,60		2000	40,92
	2010	39,25		2010	46,04
	2015	41,45		2015	44,07
	2019	44,42		2019	51,15
	2020	44,43		2020	50,21
	2021	43,56		2021	48,84
	2022	38,89		2022	49,07
	2023	40,80		2023	49,94
	2024	40,65		2024	51,17
	2025	**40,15**		**2025**	**50,65**
5. Верховенство права Rule of Law	1996	41,83	**6. Контроль над корупцією** Control of Corruption	1996	27,24
	2000	40,12		2000	23,44
	2010	45,76		2010	25,41
	2015	47,03		2015	26,86
	2019	48,99		2019	32,16
	2020	49,18		2020	31,18
	2021	49,15		2021	31,73
	2022	45,66		2022	34,15
	2023	45,56		2023	33,39
	2024	46,13		2024	34,25
	2025	**45,64**		**2025**	**34,11**

Джерело: Interactive Data Access. Worldwide Governance Indicators. World Bank. https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators/interactive-data-access

ДИНАМІКА ЯКОСТІ СИСТЕМИ ДЕРЖУПРАВЛІННЯ ОКРЕМИХ КРАЇН СВІТУ, 2010, 2025Р.

КРАЇНИ	Врахування думки населення та підзвітність державних органів		Політична стабільність		Ефективність роботи уряду		Якість державного регулювання (законодавства)		Верховенство права		Контроль над корупцією	
	2010	2025	2010	2025	2010	2025	2010	2025	2010	2025	2010	2025
Сингапур	54,96	54,56	86,09	88,99	93,43	95,17	89,77	91,87	81,26	83,17	89,87	87,83
Швеція	88,35	87,64	84,78	80,55	91,81	89,54	85,61	82,53	89,14	87,29	91,06	87,48
Німеччина	84,28	86,03	82,10	69,26	82,34	82,34	80,42	76,43	84,67	85,07	81,48	81,85
Франція	81,76	78,99	78,61	63,99	80,04	77,14	77,72	72,52	79,80	74,61	76,05	73,09
Ізраїль	70,78	64,88	52,59	49,60	79,12	76,74	73,37	74,88	71,62	69,78	61,68	67,35
Чилі	79,36	76,72	81,59	68,60	77,08	73,68	81,20	66,44	78,62	69,84	78,51	70,22
Італія	77,22	77,57	75,57	73,61	61,22	71,27	69,52	65,79	66,56	68,28	52,50	59,82
Польща	77,94	72,75	84,71	77,76	64,72	68,64	71,91	69,07	69,67	68,01	61,21	65,16
Китай	28,00	26,14	54,68	66,00	50,65	65,11	52,94	53,59	47,82	51,56	36,11	49,47
Румунія	66,56	65,81	68,88	69,23	51,68	59,94	63,66	60,12	61,08	63,53	42,22	47,99
Грузія	58,07	51,14	55,77	56,93	54,33	59,53	66,88	66,23	57,09	60,20	53,32	45,22
Греція	77,53	73,55	65,57	70,46	59,94	58,93	63,83	62,66	66,98	63,33	47,45	53,10
Аргентина	67,10	65,94	64,16	68,45	53,86	57,99	43,08	53,89	50,74	56,94	40,68	40,26
Молдова	60,35	62,54	64,42	63,64	44,18	56,73	52,51	54,59	53,28	56,12	34,34	42,92
В'єтнам	32,88	34,48	67,04	67,66	46,30	55,95	45,93	53,08	49,13	55,75	39,76	45,90
Азербайджан	39,14	29,73	60,11	63,97	35,29	54,91	47,45	56,38	46,08	51,10	23,36	32,35
Болгарія	68,53	62,65	71,92	69,90	49,11	54,91	64,50	61,34	54,30	57,88	41,72	42,22
Казахстан	43,04	40,05	72,27	62,02	36,76	54,45	48,56	55,88	45,67	51,90	28,11	42,76
Туреччина	57,48	37,28	55,90	50,17	60,84	52,94	61,85	52,54	59,52	45,76	49,17	37,39
Бразилія	71,03	65,47	63,05	58,87	56,31	51,61	59,22	47,89	57,75	50,63	47,81	40,36
Узбекистан	26,08	34,80	54,19	67,45	27,45	48,33	28,60	46,54	36,92	48,06	20,58	34,06
Вірменія	44,42	59,94	65,46	58,04	49,47	47,49	62,78	59,24	51,86	54,26	34,60	50,31
Росія	47,68	31,29	53,24	49,05	36,68	42,09	49,04	34,92	43,54	37,66	26,38	28,21
Україна	**56,88**	**56,19**	**64,39**	**59,76**	**39,25**	**40,15**	**46,04**	**50,65**	**45,76**	**45,64**	**25,41**	**34,11**
Білорусь	35,41	25,81	63,45	62,57	30,63	36,00	34,62	33,82	43,24	38,41	36,99	36,50

*Країни ранжовані за чинником «Ефективність роботи уряду»

**Оцінка якості параметрів державного управління за шкалою від 0 до 100 балів (кращий результат).

Джерело: Interactive Data Access. Worldwide Governance Indicators. World Bank. Жовтень 2026 https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators/interactive-data-access

ПРО МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ СВОБОДИ

Міжнародний Інститут Свободи (ILI) — незалежний, некомерційний, позапартійний мозковий центр, діяльність якого спрямована на популяризацію, розвиток, зміцнення ідей та цінностей свободи шляхом експертних досліджень та практичних рішень для економіки та політики України, інших країн Європи та світу.

Об'єктами наукових досліджень ILI є теорія та практика економічного розвитку, транзит економік країн від соціалістичної (радянської) моделі до капіталістичної, роль і місце людини, бізнесу та держави у створенні багатства та процвітання, а також свобода як ключовий нематеріальний актив XXI століття.

Щороку Інститут створює три оригінальні індекси для оцінки різних аспектів економічної діяльності Людини, Бізнесу та Держави для поліпшення якості державного управління, економічної політики, механізмів взаємодії власників, інвесторів, виробників, підприємців та споживачів.

Індекс Економіки Здорового глузду

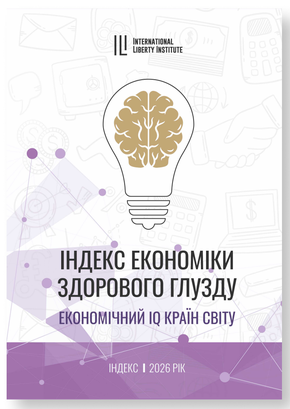

Індекс Економічної Безпеки

Індекс соціального добробуту

МЕДІАРЕСУРСИ ІНСТИТУТУ

Міжнародний Інститут Свободи активно розвиває медійний напрямок задля просування ідей свободи. Щотижня на нашому сайті ми публікуємо свіжі дослідження, а у соцмережах розміщуємо актуальні коментарі та подкасти, де пояснюємо економічні процеси та події в Україні та світі. Приєднуйтесь до наших медіаресурсів, щоб знати більше про економіку здорового глузду. Щоб запросити наших експертів на коментарі та інтерв'ю, звертайтеся у наші соціальні мережі або за e-mail.

ili@ilibertyinstitute.org

https://www.ilibertyinstitute.org

https://x.com/ilibertyinst

https://www.facebook.com/ilibertyinstitute

https://www.linkedin.com/company/ilibertyinstitute

https://www.youtube.com/@ilibertyinstitute

https://www.youtube.com/@ILleducation

VOX LIBERTY

https://t.me/Vox_Liberty